

בספרות היפה.

I.

בחורף י. ה. ברנר. (רומן, הוצאת חברת "אחיאסף". קרק"ו, תרס"ד.
בדפוס יסף פישר).

בחורף, כשהיה נדפס הרומן הזה בהמשכים בירחון "השלח" והיה נקרא בחוברת חוברת, היה כח המושך שלו יותר גדול, משנקרא אותו בבת אחת. איזו עיפות מרחפת בו. ירחי חורף ארוכים בכל, מבלי אשר תאיר השמש, וליל ארוך גם פה ושם, בתוך התחום היהודי הצר, ובהרחב, הכל בו אחד, הכל מתואר כמו שחור על גבי שחור והחיים כבדים מנשוא, החיים המה כבדים וגם האנשים יגעים, נפשם היא בלי תקוה, רוחם לא יתעופף. אבל הלא כן הוא! הלא גם בעברי אין מעשים מענינים, אין עובדות לוקחות נפשות. אין שרגריות סחרידות, לא הריגת נפשות, לא סכסוכי אהבים ואפילו לא זכויות בגורל וירושה פתאומית; יש שם אנשים, צללים, מחוות כהות, דמעות נסתרות, אנחות" ... , ומה יתנו לנו, אם גם נדע את אלה? למה לנו לשתות מכוס קובעת של המספר, שנתן מפה מרה גדולה מנפשו להחיים, שכבר הם מרים? מה ילמדנו המספר ומה היתה תעודתו בזה? —

אין זה רומן, כי אם ספור, ואין זה ספור, כי אם ספורים, ואין אלו ספורים, כי אם זכרונות, ואין אלו זכרונות עשויות לשחרר עצמנו מדבר-מה כמו האדם העושה חשבון עם נפשו, כי אם זכרונות, אשר ישקע בהם הזוכר עוד הפעם. שתי מיתות למה? מה תושיעני שירה, שאינה עומדת על גבי הדברים? מה תלמדנו עתה ומה תועיל לנו עתה?

יפול הצעיף והנה חיים נמקים, לבבות מתמומות, צללים ואנחות. מי נמק ממי? מי חטא למי? מי חייב למי? מי לקח ממי? העם, היחיד, המול, האלוה, כל אחד הוא הנאשם בספור זה וכל אחד הוא גם אשם. השמש לא תבוא בכל ירחי החורף. ומי היא הנפש, שלקחה את לב המספר ביותר להעניק

לה מטובו יותר? דרך כזה אינו יודע ברנר בספורו זה. הוא מדייק בהפרט כמו בהכלל, הוא נתן כבר לשירה אחת את כל נפשו וטובל כל נדנוד בעצוב נפשו.

„ואיזה דבר יורד מלפני עיני ומשתמח והכל מתגלה, כל העולם בכל חיונותיו עומד לפני ערום... ולכל ההתגלמות, לכל התנועות, לכל הקריאות, לכל המראות, לכל השרטוטים — לכל צבע אחד... הורם המסך... ובכן למה? למה? למה לחשוב ולהענות לשוא... כלמלה ומלה זו מאבי הספור מתאמתה לרוח הרומן בכלל, לכל האיו והליכותיו, לכל אנשיו ומעשיו; לכל, לכל צבע אחד ורק צבע אחד... כאמור, לילה וחורף, חורף ולילה. צללים, צללים! גם האהבה היא רק צל, האשה, הרעת, ההתנגשות, השאיפות, העם וחיו, היחיד וחיו. הוי, שאיפות, מחנק אתן לצוארנו! „בתורתי נמצא פסוק כזה: ראה הנה לפניך שני דרכים, האחת על כרחך והשניה לרצונך — יציאה מדעת ומיתה בידי עצמך ובחרת במות!“ ואימתי חי נכור הספור? אימתי היתה בו השעה הגדולה, הנקראת אדם!

ברנר יודע לספר עד להפליא. בקצורו, בדיקנותו, בכואו באופן בלתי-אמצעי למהות הענינים, במשפטי הקצרים, שהם אותם של המספר ואותם של אלו אשר יסופר על אדותם, וביותר על שאינו עושה זאת באיזו חבה, באיזו נענועים בנפשו, כי אם, אדרבה, כאדם המושך בכתפיו ולפעמים במין אכזריות האומרת: לכו אתם, הדוברים, החוצה, החוצה.

ואיה יש לחפש כאלה? — כשהוא עוזב את הנתיב הגדול, שבקש לפלם לרמנו ומטה הצדה, כשבא לספר דברים צדדים, כשבא לספר ולא להקשיח את לבנו.

„נשואי אבי — מספר ברנר — כמו נסיעתו לארץ נכריה משולל ידיעת איזו אומנות או מדע, היו, כמו שאומרים, מעשה בעלמא, בלי חשבון הנפש, בלי מטרה נכרת, שלא מדעת, ובכן, כשנדמו כלי הזמר התופים, נתעורר הדומה למלך וראה לתמהונו, כי... הוא אסור בעבותים! אז נקב הרעיון במחו, שיש פה איזו תרמית מסתתרת. לו נדמה, שהוא קוה תמיד לגדולות — הוא הלא יסע למרחקים, הוא היה צפור דרור, עשה כל מה שלבו חפץ, ועתה — חותן זר, חסיד שומה, חותנת ארורה, אשה מכוערה... מאין כל אלה?“ — „ויתקצף“.

קצף זה של הליטאי, שמלאו לבו לנסות את מזלו בנדרו לערי הנגב המבורכות ברוסיה ולוקח פתאום לאיש לנערה כשרה, אמנם פניה מלאות גומות, עקבות מחלות אבעבועות וחשך משחור תארה — הוא גדול שבעתים מכל קצף בנו, העלוי, גבור הספור, היוצא מהתחום וחוזר ונכנס וחוזר ויוצא ויקלל בחייו ושוף חמתו בכל פרקי הרומן.

„ומצב הענין, בין הליטאי הנשוא ובין פלג גופו, הורע, אחרי הנשואין, מיום ליום“.

„הוא התפרפר בכלוב — ויצא לבו; והוא, בראשונה, הלא לא רמתהו

היא נתנה לו כדת משה וישראל, ומה הוא רוצה? מה הוא מתרגז? מפני מה פניו נזעמים? ומצב הענין הרע" —

„הנשואה הצעירה החלה להבין פתאום את כל עונה הגדול, את כל אשמתה הנוראה. לפני מי ובמה חטאה? — על שאלה כזו לא היתה יודעת להשיב, אבל היא חשה מאד בחטאתה, היא שתקה. בשביל שלום נציל שלה, בעלה, היתה מוכנת לבוא באש ובמים לעבוד למענו כל עבודת פרך יומם ולילה, אך ישכח נא חטאה הגדול לפניו"...

היאמין המספר, כי שקולים החיים הפשוטים התוגים האלה, והללו הלא רק פרוודור הספור הם, מחיי כל הספור? היאמין שאנו מרגישים בנפש האב מאה פעמים מכנפש הבן.

„ישכח נא חטאה הגדול לפניו", וברגש זה העצוב עד לבלי סוף כבר מונחת איוו סליחה לעונה, לעון פניה ולנמוק האשה. על ידי רגש זה נעשית האשה הפשוטה הזאת לגבורה ומקבלת בנפשה אותו הדבר, שהיא נושאת אותו בחייה ושיעוור לה בחייה לחיות הלאה. וגם נציל בעלה יחיה הלאה. חותם המקרה טבוע על חייהם יחד, וביהם שבנו יחד, ואעפ"כ הם עושים משפחה. היא נתנה לחיי הבית את עצבון לכה, את עונה והוא את אסונו... ובתוך האויר הביתי הזה מתגדלים חיים וכאים חיים חדשים. אהבה להבנים, חנוך, עבר ואיזה הוה — הבן הגדול, שנולד לדבריהם וכבר נושא הוא בחיקו דבריהם לא יבוא — גם לאלה — הנה עוזב הוא דברים ובאמת לא יעזבם, בא הוא לדברים ובאמת לא יבא אליהם. אהבה הוא ואינו אהבה. הסביבה שלו, הלמודיות, בבואו ללמד בעיר הגדולה, בודאי מתוארות הישב הישב, וחיים המה לעינינו המשכילים האלה, משכילים לחצאין, לרביע, לחומש, חיות הנה המשכיליות ושיחתן, האותן ומגמתן; אבל מה היה, לו לא בא גבור הספור לשם? מה לקחו ממנו, שהיה לו במרם בא אליהם? הוא מרגיש ריקות נוראה ומעצמו אינו מלא. רק מאיזה עצב נורא הוא מלא? והעצב האם לא מתנה הוא? האם נתן לכל איש ואיש להתיאש בחיים ולשפוך על ראשו את יגונו, במרם יש בנפשו הצדקה לכל אלה ובמרם יחיה וירגיש גדולות.

גבור הספור הרגיש ריקות בין המורים והרעים בעיר הגדולה וישב לעיר הקטנה. הוא ההליף ספרים בספרים והרגיש ריקות הספרים ולא נתנו לבו לנסות חיים חדשים מחוץ לספרים... ואם תאמר: הספרים יושבים לו בנפשו וברוחו, והוא אינו יכול לשחרר את עצמו מכבלי הספרים ונושא הוא עון אבות, — גם זה אינו אצלו, בודאי הוא קצוץ כנפים, אבל לא הסביבה עשתה אותו לקצוץ כנפים. בודאי אינו גבור, ומדוע יעשה אותו המספר לגבור? ועוד הפעם: מי נתן חייו למשסה? מי אשם בכל אלה ולמה יאשים? ציורים על יד ציורים נותן לנו ברנר, קמעיס, הכל בפירוט אמנותי, הכל בדיוק חי, אבל אין אנו מבינים את החשבון הגדול, את הסכום, את הרומן שבדבר.

המספר מתחיל: „עשיתי לי פנקס של נייר חלק, ואני אומר לכתוב איוו

רשימות ושרטוטים מחיי" והוא מסיים: „קמתי ויצאתי, עברתי את הסוללה ואשכב, נמפי נשם ושלג ירדו ארצה“. והאמצע: חורף, חורף ארוך. ולברנר עוד יאיר הבקר. —

II.

הוצאת „האור“ עשתה דבר טוב, בנתנה להקהל שלשה קובצי ספורים לבני הנעורים מאת החברים ה. ד. נמברג, שלום אש ואברהם רייזין. ושלשת המחברות בנות תבנית אחת ומעטפה אחת להן ומראה אחד להן. ומקום הדפוס ווארשא — תרס"ה.

והראשון שבהם, ה. ד. נמברג, מקדים איזו דברים לספוריו והוא שואל: למי נועד הקובץ הקטן הזה: אם לגדולים או לקטנים? והוא מוצא, שיש בכל הדברים המונחים לפני הקורא יסוד אחד, איני אומר ילדות, אבל רגש של געגועים לילדות — ושלום אש ואברהם רייזין עוד עושים יותר נכוחה ואינם מקדימים כלל באמרים. די הדבר שנכתב על גבי ספוריהם „קבץ לבני הנעורים“ וגם רוב נושאי הספורים הם ילדים ונערים והחיים המתוארים הם ברובם חיי נערים.

אניד ולא אכחד, כי לי אינו נוגע השלט הזה הרבה. לפי דעתי, דברי שירה כאלה נועדים לנערים ומוכשרים למקרא בני הנעורים, לא רק בשביל שחשב המשורר, שכותב הוא בעד נערים, וגם לא אך כל אלה, שמספרים לנו מחיי הנערים. באמנות הציור והפסל בודאי הדבר שוה, אם יתן לנו הצייר או האמן הבנתי איש שיבה, או אשה בנעוריה, או ילדה, או נער. — גם בפרחי הנפשות ישנה הוגה, וחיים עמוקים תופסים גם עלית השירה, ולהיפך גם שירה עילאה יכולה לפעמים להתפס מלב נער או נערה. לפי דעתי, אין זה משורר לילדים, אשר ישורר לשם ילדים דוקה ומכון לזה לכתחילה; רק אלה הדברים, שכבר נאצרו באוצר השירה ושכבר נעשו, יכולים אנו לתהות על קנקנם: ולומר דבר זה מסתגל הוא לחוש השמיעה של הנער ודבר זה אינו מסתגל. הכונה בעצמה עוד אינה עושה את הדבר מוכשר, אלא השירה וכח השירה.

ובאותו דבר כבר אנו עומדים בנקודת הכבר של כל שלשת הקובצים הללו, כלומר לא בנרון שאלת נמברג: „לגדולים או לקטנים?“ והכשרם המקראי, כי אם בנרון ערכם השירי.

ה. ד. נמברג, שלום אש ואברהם רייזין הם לא פנים חדשות בספרותנו. להקורא השירי כבר יש לו מושג מכל אחד ואחד מאלה, ולנו השאלה, אם יוסיפו הקובצים החדשים האלה באר את מהותם ואם נותנים לנו המשוררים האלה דבר, שעוד לא נדע עד עתה על אדורתו, אבל גם אפשר לשאול להיפך: מה היה לו לא